

Musa Celil'in "Moabit Defterleri" Üzerine Bir İnceleme

Alsu KAMALIEVA*

ÖZ

Musa Celil, 1906'da dünyaya gelmiş ve otuz dokuz yıllık kısa bir yaşamın ardından 1945 yılında hayata veda etmiş, fakat bu kısa zamana çok sayıda ölümsüz eseri sığdırabilmiş önemli bir Tatar şairidir. Bu kısa süre içerisinde verdiği eserlerle Tatar sanatçılarına ilham kaynağı olmuş ve Tatar sanat dünyasında adı konulmamış yeni bir edebî akımın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Musa Celil, birçok önemli eserini İkinci Dünya Savaşı yıllarında tutuklu kaldığı Alman Moabit Toplama Kampı'nda oldukça zor şartlar altında yazmıştır. Burada yazdığı şiirleri, Tatar halkı tarafından dilden dile ulaştırılarak çoğaltılmış, ölümünden sonra da "Moabit Defterleri" adı altında kitaplaştırılarak yayınlanmıştır. Bu şiirlerde vatan sevgisi, vatan özlemi, gurbet, sevgiliye ve dostlara duyulan hasret ile kahramanlık duyguları yoğun olarak işlenmektedir. Musa Celil'in bu şiirlerinde kendisine özgü dil ve üslup özellikleri dikkat çeker.

Anahtar Kelimeler: Musa Celil, "Moabit Defterleri", toplama kampı, vatan sevgisi, kahramanlık, gurbet.

ABSTRACT

An Analysis on the "Notes of Moabit" by Musa Celil

Musa Celil is a prominent Tatar poet who was born in 1906 and died in 1945. In his short life he wrote many distinguished poems. He was a source of inspiration for other Tatarian writers. He was the leading figure for a new literary movement emerged in Tatarian literature. For now this movement has not been named or identified. During the years of World War II. Musa Celil wrote his many important poems when he was under arrest in Moabit Concentration Camp built by the Germans. The conditions were very hard in the camp. Even under

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Öğretim Üyesi. ANKARA. alsukamal@yahoo.com, alsokamalieva@gazi.edu.tr

this circumstance Tatar people conveyed these poems to each other and didn't let them fade away. After Celil's death the poems were collected and published under the name *Moabit Defterleri* (Moabit Letters). Patriotism, homesickness, yearning for the beloved and friends, and feelings of heroism are the main themes of his poems. This article aims to introduce the distinctiveness of Celil's poems in respect to language and style.

Key Words: Musa Celil, "Moabit Defterleri" (Moabit Journals), concentration camp, patriotism, heroism, homesickness.

1. Hayatı

Musa Celil, otuz dokuz yıllık kısa yaşamına rağmen, çağdaş Tatar edebiyatına çok sayıda önemli eser kazandırmış bir sanatçıdır. Kısa ömrü içerisinde verdiği bu eserler ile bir dönem sanatçılarını etkilemeyi de başaran Celil, Tatar edebiyatında adı konmamış bir akımın temsilcisi konumundadır. Çünkü onun fikirleri, edebi tarz ve üslûbu hem muasırı olan hem de kendisinden sonra gelen çok sayıda Tatar sanatçısını etkilemiştir. Musa Celil'in İkinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya'da esarette iken yazdığı şiirlerinden oluşan "Moabit Defterleri" onun edebî şahsiyeti üzerinde ayrı bir yer tutar. Savaş ortamının zorlukları, gurbet, esaret ve idealizm onun bir dönem eserlerini şaheser tadında yazabilmesine zemin hazırlamıştır. Bu çalışmamızda Türk okuyucusuna Musa Celil'i kısaca tanıttıktan sonra "Moabit Defterleri" üzerinde genel bir inceleme ve değerlendirme yapmayı amaçlıyoruz.

Musa Celil Kimdir?

Tatar fikir ve edebiyat dünyasının önemli simalarından olan Musa Celil, 15 Şubat 1906'da Orenburg bölgesi, Şarlık ilçesi Mustafa Köyü'nde çiftçi bir ailenin evlâdı olarak dünyaya gelir (Celil Musa 2006:10). Köyde aldığı temel eğitimin ardından 1914-1917 yılları arasında ünlü *Hüseyniye Medresesinde* tahsilini sürdürür (Yahin Albert 2008:31). İlk şiirini henüz dokuz yaşında iken yazmaya başlayan Musa Celil'in şiirleri, on üç yaşında iken *Kızıl Yıldız* adlı gazetede yayınlanmaya başlar (*Tatar Edebiyatı Tarihi* 1989:66).

Bu şiirler mücadele ve idealizm doludur. Bu yaşından itibaren şiirleri sürekli dergi ve gazetelerde yayınlanmaya başlayan Musa Celil'in, henüz on dokuz yaşında iken ilk şiir kitabı "Gidiyoruz" yayınlanır (Celil Musa 2006:6).

Musa Celil 1922 yılında Kazan'a gelir ve *Tataristan* gazetesinde çalışmaya başlar. 1923-1925 yılları arasında *Tatar İşçileri Fakültesi*'nde okur. 1925-1927 yılları arasında Orenburg ve Orski'de *Komünist Partisi*'nin gençlik kolları olarak kabul edilen *Komsomol* birliklerinde görev alır (Celil Musa 2006:14-16). Bu dönemde Musa Celil'i bir grup arkadaşıyla birlikte komünist ideolojiyi tam

olarak benimsemiş, bu uğurda her şeyini ortaya koyabilecek kadar idealist görürüz. 1927-1931 yılları arasında *Moskova Üniversitesi'nin Edebiyat ve Sanat Fakültesi* 'nde eğitim görür. Bu fakülte, dünyaca meşhur sanatçıların yetiştiği çok önemli bir eğitim kurumudur. Musa Celil burada eğitimini sürdürürken bir yandan da *Küçük Kardeşler* ve *Ekim Çocukları* adlı dergilerde redaktör olarak çalışır (Celil Musa 2006:249).

1933-1934 yılları arasında Moskova'daki *Komünist* gazetesinde edebiyat - sanat bölümünün direktörü olarak görev yapar. 1935-1938 yılları arasında ise *Moskova Devlet Üniversitesi* 'nde açılan *Tatar Edebiyat Bölümü* 'nde bölüm başkanı olarak çalışır. 1938 yılında yanındaki ekiple birlikte Kazan'a dönen Celil, *Kazan Devlet Tiyatrosunun Edebiyat Bölümü* müdürü olarak görev alır (Celil Musa 2006:249). Halen Kazan Devlet Opera ve Bale Tiyatrosu, Musa Celil'in adını taşımaktadır.

1938 yılından İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar *Tataristan Yazarlar Birliği* 'nin başkanlığını yürüten Musa Celil çok genç yaşında bu önemli göreve getirilecek kadar tanınmış bir yazar ve şairdir. (Galiesgar Kamal isemendege Tatar devlet akademiya teatri. Yöz yıl 2009:61).

Savaşın başlamasıyla birlikte özel birtakım kurslardan geçen Musa Celil, cephede *Otvaga* gazetesi muhabiri olarak görev alır (Musin F. 2006:118). *Volvov* cephesindeki çarpışmaların birinde ağır yaralanır ve esir düşer (Yahin Albert 2008:31). Musa Celil'i bu esaret döneminde çok daha aktif bir çalışma temposu içerisinde görürüz. Bir taraftan yazdığı şiirlerle cephe gerisindeki askerlere moral ve motivasyon desteği sağlayan Celil, diğer taraftan bulunduğu esir kamplarındaki vatansever subay ve askerleri örgütleyerek Almanlara karşı Rus propagandasını fiili olarak gerçekleştirir. Hatta esir kampları içerisinde örgütlenen gizli bir teşkilatın da lideri konumundadır. Esir kamplarını tek tek dolaşan Musa Celil bu şekilde Sovyet propagandasını yaparken arkadaşları da onun gidemediği yerlerde aynı çalışmalara devam ederler (Musin F.M. 2006:118).

Musa Celil'in bu aktif çalışmaları sürerken şiirleri elden ele dolaşır ve geniş kitleleri etkiler. Onun bu çalışmaları sonucunda 1943 yılında Beyaz Rus partizanlarına karşı gönderilen *İdil-Ural Lejyonu* olduğu gibi partizanlara katılır. Ama Tatar esirleri ayaklanma hazırlığı yaparken deşifre edilirler. 1944 Şubatında yapılan yargılama sonucu idamlarına karar verilir. Musa Celil ve onbir arkadaşı giyotin ile başları kesilerek öldürülürler (Musin F.M. 2006:119).

Musa Celil'in özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasındaki bir aktif döneminde kaleme aldığı şiirlerini topladığı iki ayrı defter savaş bittikten sonra bulunur ve ortaya çıkarılır (Ehmedullin A.G. 2005:81). Bu defterler *Moabit Toplama*

Kampı'nda bulunduğu için "Moabit Defterleri" diye anılır. Bir süre basımına cesaret edilemeyen bu defterler şairin idamından birkaç yıl sonra 1953 yılında basılarak okuyucuya ulaştırılır (İbrahimova Saime, 2006:110).

Moabit Defterleri

Kolayca anlaşılacağı üzere bu eserlere "Moabit Defterleri" adı Musa Celil tarafından verilmemiştir. Bu eserlerdeki şiirlerin Moabit Toplama Kampı'nda defterlere kaydedilmesinden ve çoğunluğunun da bu toplama kampında yazılmasından dolayı bu isimle adlandırılmıştır. Defterlere kaydedilmiş şiirlerin büyük çoğunluğu şair kampa kapatıldıktan sonra, yani 1943 Ağustosundan sonra kaleme alınan eserlerdir. Bu eserlerin bulunması ve Kazan'a ulaşmalarının hikayeleri de ilginçtir.

Şimdiye kadar bulunabilen iki defterden birincisi 1946 yılında Kazan'a getirilmiştir. Defter 1944 yılında şairin toplama kampı arkadaşı Gabbas Şeripov tarafından dışarı çıkarılır ve ilk önce Fransa'ya götürülür. Fransa'daki Lepuyi Kampı'ndaki esir Tatarların eline ulaşan şiir defteri burada muhafaza edilir. 1946 yılında vatanına dönen Tatar tutsaklardan Nigmet Tiregulov tarafından ise Kazan'a getirilir ve Musa Celil'in bir dönem başkanlığını yaptığı Tataristan Yazarlar Birliği'ne teslim edilir (Ehmedullin A.G. 2005:81).

İkinci defter de zor bir süreçten sonra Ana vatanına ulaştırılır. Musa Celil bu defteri *Moabit Toplama Kampı*'nda birlikte ceza çektikleri Belçikalı sanıklardan dost olduğu Andrey Timmermans'a idam edilmesinden onbeş gün önce teslim eder. Andrey, Celil'in idam edilmesi üzerine, kendi kişisel eşyalarının arasına sakladığı şiirleri, diğer eşyalarıyla birlikte Belçika'ya annesine gönderir. Andrey'in annesi eşyaların arasında bulunduğu bu defteri oğlunun özel bir emaneti olarak görür ve saklar. Savaş bitip özgürlüğüne kavuşan Andrey evine geldiğinde Musa Celil'in bu defterinin korunduğunu görür ve defteri Brüksel'deki Sovyet Büyükelçiliği'ne götürüp teslim eder. Büyükelçilik de bu defteri Moskova'daki *Sovyet Yazarlar Birliği*'ne gönderir (Ehmedullin A.G. 2005:81).

Bu şekilde Musa Celil'in toplam doksan dört şiirinin toplandığı iki ayrı defteri okuyucuya ulaşmıştır.

Ancak hemen belirtelim, Musa Celil'in esaret döneminde yazdığı şiirlerin tamamı bu kadarla sınırlı değildir. Bunu nereden anlıyoruz? Musa Celil'in bulunabilen iki defterden birisinin sayfalarına yazdığı "Esirlikte ve tutsaklıkta 1942-1943 arasında yazdıklarım, yüz yirmi beş şiir ve manzume... Ancak nereye yazayım? Benimle birlikte ölüyorlar" notu (Celil Musa İt. 2009: 29), şairin en azından bu notu yazdığı tarihe kadar yüz yirmi beş şiir kaleme aldığını göstermektedir ki bu sayı bugün elimizde bulunan doksan dört şiirden çok fazladır. Dolayısıyla şairin henüz ele geçmeyen yahut

kaybolan veya imha edilen başka defterlerinin bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bu arada şairin *Moabit Toplama Kampı*'nda yazdığı şiirlerin birçoğunun defterler bulunmadan önce de halk tarafından bilindiğini belirtelim. Peki, bu nasıl oluyordu? Şairin yazdığı eserler Tatar gençleri tarafından ezberleniyor ve kulaktan kulağa yayılarak bir yerlerde yazılı kayda alınıyordu. Musa Celil'in birçok şiiri bu şekilde muhafaza edilmiştir (Ehmedullin A.G. 2005:82).

Mobait Defterleri'nde Yer Alan Şiirlerin Genel Özellikleri

Musa Celil'in *Moabit Defterleri* adı altında toplanan şiirlerindeki en belirgin ortak özellik bu şiirlerin *vatan sevgisi* temasını işlemesidir.

Cırlarım
(şiğörden özek)

Şarkılarım
(şiirden bir parça)

Ülgende de yörek tuğrı kalır
Şiğremdeğë izğë antıma.
Bar cırımıñ ilge bağışladım
Gomrëmnë de birem halkıma.

Ölürken de yürek bağı kalır
Şiirindeki kutsal andıma.
Tüm şiirimi vatanıma bağışladım
Ömrümü de veririm halkıma.

Cırlap üttëm danlı köreş kırın,
Cırlap kildëm tormış yazıma.
Soñğı cırım palaç baltasına
Başını totkan kilëş yazıla.¹

Türkü söyleyerek geçtim şanlı mücadele kırını
Şarkı söyleyerek geldim hayatımın baharına
Son şarkım ise cellat baltasına
Başımı koyarak yazılıyör. 1943

Şair hayatının son dönemlerinde yazdığı bu şiirde bir anlamda poetikasını (şiir sanatını) da ortaya koymaktadır. Ölümüne kadar "şiirindeki kutsal yemine bağlı" kalacağını vurgulayan Musa Celil, şiirini de, ömrünü de vatanına ve halkına bağışladığını belirtmektedir. Gerçekten de onun şiirinde kimi zaman çok belirgin olarak kimi zaman da örtülü biçimde de olsa her zaman *vatan sevgisi* bir şekilde hissedilmektedir:

Bu şiir Musa Celil'in vatan sevgisini anlattığı ölümsüz eserlerinden biridir. Sevgiliye hitaben yazılan bu şiirde Musa Celil, uzaktaki sevgilisine kendisinden haber getirenlerin, onun yıkılıp pes ettiğini söylemeleri halinde bunlara inanmamasını istiyor. "Bayrağına kanı ile yazılan andının kendisini ileri gitmeye" çağıracağını belirten şair, yıkılıp yorulmaya, vatan için mücadele etmekten vazgeçmeye verdiği sözün engel olacağını söylüyor.

1 Celil Musa, *Moabit Defterleri*, Kazan, Tatarstan kitap neşriyatı, 2005, s.172; Velieva Z.R., Bayanov E.F., Veliev R.İ., Minnullin R.M., Veliev M.H., *Kayınnar sarı ide*, Kazan, "Magarif" kitap neşriyatı, 2004, s.77.

İşanma

Sıña minnen heber kitërseler,
“Ul yıgılğan arıp”, - diseler,
Sin işanma, beğrem!
Mondıy süznë
Duslar eytmes, yakın kürseler.

Bayragıma kanım bëlen yazgan
Antım çakıra alga barırğa.
Hakım barmı minëm abınırğa,
Hakım barmı arıp kalırğa?

Sıña minnen heber kitërseler,
“Almaştırğan ilën”, - diseler,
Sin işanma, beğrem!
Mondıy süznë
Duslar eytmes, minë söyseler.

İden kittëm il hem sinëñ öçen,
Avtomatım asıp arkama.
İlëmnë hem sinë almaştırğaç,
Cirde miña tağın ni kala?

Sıña minnen heber kitërseler,
“Musa indë ülgen, - diseler,
Sin işanma beğrem!
Mondıy süznë
Duslar eytmes, sinë söyseler.

Tufrac kümer tennë, küme almas
Yalkınlı cır tulı küñëlnë;
“Ülëm” - diyëp eytëp bulamı soñ
Ciñëp ülgen mondıy ülëmnë?²

İnanma

Sana benden haber getirselər,
“O yıkılmış yorulup” deseler,
Sen inanma, canım!
Böyle sözü
Dostlar söylemez, yakın görseler.

Bayrağıma kanım ile yazılan
Andım çağırır ileriye gitmeye,
Hakkım var mı benim yıkılmaya,
Hakkım var mı yorulup kalmaya?

Sana benden haber getirselər,
“Değiştirmiş yurdunu” deseler,
Sen inanma canım!
Böyle sözü
Dostlar söylemez, beni sevseler.

Yurttan gittim yurdum ve senin için,
Silahımı asıp omzuma.
Yurdumu ve seni değiştirirsem,
Dünyada daha bana ne kalır?

Sana benden haber getirselər,
“Musa artık öldü” deseler,
Sen inanma canım!
Böyle sözü,
Dostlar söylemez, seni sevseler.

Toprak gömer teni, gömemez
Güzel türküler dolu gönlü;
“Ölüm” denilir mi
Yenerek ölünen böyle ölüme?

2 Kayınnar sarı ide, Kazan, “Megarif” kitap neşriyatı, 2004, s.78.

Üçüncü dörtlüğe ilk dörtlükteki gibi "sana benden haber getirselers" dizesiyle başlayan şair, "değiştirmiş yurdunu deseler" ifadesiyle vatanını herhangi bir değere satmayı kastediyor ve "sen inanma, canım" diyerek hem sevgiliye duyduğu yakınlığı vurguluyor hem de vatanını hiçbir şeye satmayacağını anlatıyor. "Böyle sözü dostlar söylemez" diyerek Musa Celil'i tanıyan ve seven hiç kimsenin onun vatana ihanet etmeyeceğini bileceğini anlatıyor. Şair böyle bir sözü getiren kişilerin asla dost olamayacağını ve sevgilisinin bu sözü söyleyenlere inanmaması gerektiğini belirtiyor.

Dördüncü bölümde yaşadığı gurbet ve savaş ortamını "yurttan gittim, yurdum ve senin için" dizesiyle çok güzel bir ifade yoğunluğuyla anlatan şair, "silahını omzuna asıp vatani için savaşmaya" gittiğini belirtiyor. "yurdumu ve seni değiştirirsem, dünyada daha bana ne kalır?" soru ile hayatta değer verdiği en önemli iki unsurun vatanı ve sevgilisi olduğunu, bunlar olmadan yaşamının bir amacı olamayacağını yine şairlik yeteneğini en ince şekilde kullanarak anlatıyor.

Dikkat edilirse "sana benden haber getirselers..." diye başlayan tekrarlama dizelerinin bu mısraından sonraki içeriği her seferinde değişmektedir. Birinci bölümde "o, yıkılıp yorulmuş deseler..." diye devam eden dizeler ikinci tekrarda "o, değiştirmiş yurdunu deseler..." şeklinde yer almakta, son bölümde ise "Musa artık öldü deseler..." şekline dönüşmüştür.

En kuvvetli vurgu, bu son bölümde yapılmaktadır. *Çünkü ölümün ötesi yoktur.* Musa Celil bu bölümde, sevgiliye ölüm haberini verecek olanlara da inanmamasını öğütüyor. *Ona göre ölüm sadece toprak sadece teni gömer, gönlü gömemez. Onun güzel türkü dolu olan gönlünü toprak yutamaz.* Burada türkü benzetmesine dikkat etmemiz gerekir. *Türkü*, bilindiği gibi *halk sevgisi*, *vatan sevgisi* ve nihayet *sevgiliye duyulan hislerin* en yalın ve sade şekliyle dillendirildiği bir motif olarak karşımıza çıkar. Türkü, saf, temiz, riyasız ve doğal bir söylemi temsil eder.

Bütün olarak değerlendirildiğinde Musa Celil'in *İnanma* şiiri, serbest nazım ölçüleriyle yazılmış, halk edebiyatı mazmunlarının yoğun olarak kullanıldığı akıcı ve sade dili ile dikkat çeken, vatanı, sevgili ile eşdeğer gören bir anlayışın dillendirildiği bir manzume olarak karşımıza çıkar.

Bu şiir, Musa Celil'in *Moabit Defterleri*'nde yayınlanan birçok şiirinde olduğu gibi, ondaki *vatan sevgisi* en iyi şekilde yansıtılan eserlerinden birisidir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Musa Celil'in *Moabit Defterleri*'nde yer alan şiirleri dikkatle incelendiği zaman, onun bu serideki eserlerinin hemen tamamında örtülü ya da açık şekilde *vatan sevgisi* ya da *vatan hasreti* duygularının yoğun olarak işlendiği görülmektedir.

Musa Celil'in *Moabit Defterleri* adı altında toplanan şiirlerinde *vatan sevgisi* ve *özlemi* dışında başka konulara da rastlamak mümkündür. Bunlar arasında;

insanlara öğütler veren erdemli olmayı, dürüstlüğü ve doğruluğu tavsiye eden şiirler (*Bir Öğüt*³), *sosyal ve siyasal eleştiri şiirleri* (*Sırlı Yumak*⁴), *hayal kırıklıklarını anlatan ve gurbet acısıyla yazdığı şiirler* (*Alman İlinde*⁵), *hapis hayatında duyduğu acıları anlatan şiirler* (*Kuşçuk*⁶, *Hayal*⁷), *dostlarına duyduğu özlemi ve sevgiyi anlatan şiirler* (*Dosta*⁸), *sevgiliye yazdığı şiirler* (*Sevgilime*⁹, *Kar kızı*¹⁰) ve *kahramanlık şiirleri* (*Kahramanlık hakkında*¹¹) başlıklarını sayabiliriz.

Dil ve Üslûp

Musa Celil'in *Moabit Defterleri* adı altında derlenen şiirlerinde ortak dil ve üslup özelliklerini tespit etmek mümkündür. Her şeyden önce onun bu dönem şiirlerinde yiğitçe bir söyleyişin, inandığı dava uğruna hayata meydan okuyan kahraman bir insanın ruh halinin yansıtıldığı epik bir üslubun hakim olduğunu görürüz:

"Bir Öğüt" adını taşıyan şiirin ilk dördünlüğünü oluşturan bu dizelerde şairin hayata meydan okuyan, idealleri uğruna yaşama ve tüm insanlara kafa

Bër Üğët
(*şığêrden bër öžëk*)

Bir Öğüt
(*şiiirden parça*)

Min küp kürdëm fildey kışşelernë:
Kiñ kükreklë timër bedenlë.
Tik kürësë idë eşşë bëlen
Kışşë bulgan iñ çın ademñ.¹²

Ben çok gördüm fil gibi insanları:
Geniş göğüslü, demir bedenli.
Yalnızca görülmeliyi işi ile
İnsan olan gerçek adamı.
(1942-1944)

tutan yaklaşımının yansımalarını görürüz. Aynı şiirin devamında yer alan: dizeleri onun bu şiirinde insanların hangi özelliği ile değer kazanması gerektiği konusundaki düşüncesini net bir şekilde yansıtır.

Köçlëlëğëñ bëlen gorurlanma!
Kışşëlëğëñ bëlen gorurlan!¹³

Güçlülüğünle gurur duyma,
Kişiliğünle gurur duy!"

3 Celil Musa, *Moabit Defterleri*, Kazan, Tatarstan kitap neşriyatı, 2005, s.193.

4 Celil Musa, *Eserler*, biş tomda, 2 t., Kazan, Tatarstan kitap neşriyatı, s.200.

5 Celil Musa, *Eserler*, biş tomda, 2 t., Kazan, Tatarstan kitap neşriyatı, s.174.

6 *Kayınnar sarı ide*, Kazan, "Megarif" kitap neşriyatı, 2004, s.67.

7 Celil Musa, *Eserler*, biş tomda, 2 t., Kazan, Tatarstan kitap neşriyatı, s.158.

8 Celil Musa, *agk.*, s.137.

9 Celil Musa, *Moabit Defterleri*, Kazan, Tatarstan kitap neşriyatı, 2005, s.82.

10 Celil Musa, *agk.*, s.189.

11 Celil Musa, *agk.*, s.206.

12 Celil Musa, *Eserler*, biş tomda, 2 t., Kazan, Tatarstan kitap neşriyatı, s.168.

13 Celil Musa, *agk.*, s.168.

"Sihirli Yumak" şiirinin bir bölümünden aldığımız şu dizeler de onun üslup özelliklerini yansıtmaya açısından ilginçtir:

Sërlë yomgak
(Şığërden özëk)

Sihirli Yumak
(şiiirden parça)

Ekiyettegë diyü patşasıday,
Yört hucası çıktı karşıma.
Balta askan, börkët üleksesën
Bürëk itp kigen başına.¹⁴

Masaldaki dev padişahı gibi,
Ev sahibi çıktı karşıma.
Balta asmış, kartal leşini
Börk edip giymiş başına...

(1942-1944)

Baştan sona masalsı bir anlatıma sahip olan bu şiirde *destan* türünün dil ve üslup özelliklerinin çağdaş bir anlayışla yorumunu görürüz. Baltasını asmış ev sahibinin silüetini başına giydiği kartal leşinden börkü tamamlar. Baştan sona destansı bir anlatımın hakim olduğu bu şiirden hareketle onun başka bir üslup özelliğine daha işaret etmek gerekir.

Musa Celil, kahramanca bir söyleyişe sahip olmakla birlikte, dönemin birçok Tatar şairinde olduğu gibi *simgesel* bir anlatımı tercih ettiği şiirler vermiştir. Yaşadığı dönemin olumsuz şartlarını –yine epik üslubunu korumak kaydıyla– tarihin derinliklerinden getirdiği birtakım imge ve mecazları kullanarak anlatma yoluna gitmiştir.

Sırlı Yumak adlı şiirinin ilerleyen bölümlerinden aldığımız şu dizelere bakalım:

"Diyü, karap her kön şu tişekten,
Korbannarın sanap maktana."

"Dev, bakıp her gün bu delikten
Kurbanlarını sayıp övüntür."

"Diyü öçën kön de yöz uçakta
Kebab kıza adem itënnen."

"Dev için her gün yüz ocakta
Kebab pişiyor insan etinden."

"Süz citerme söylep aňlatırğa
Bu yorttağı veşset, kollıkını!

"Söz yeter mi söyleyip anlatmaya
Bu yurttaki vahşet, köleliği!

Kaya gına ayak atlasaň da
Saklıy monda diyü tozağı,
Her tıkrıkta ülëm külegesë,
Her işekte kollık tozağı."¹⁵

Nereye basarsan bas,
Bekliyor orada devin tuzağı.
Her köşede ölümün gölgesi,
Her kapıda kulluk kilidi."

14 Celil Musa, *agk.*, s.172.

15 Celil Musa, *agk.*, s.172.

Burada üstü örtülü bir şekilde rejim eleştirisi yapıldığı rahatlıkla anlaşılmaktadır. “Her gün delikten bakan dev”in “insan eti pişirip yemesi”, mitolojik bir anlatımla çağdaş siyasal sorunlara gönderme yapıldığını açıkça göstermektedir. Şair yaşadığı ortamdan o kadar bunalmış olmalı ki “her köşesinde ölüm gölgesi, her kapıda kulluk kilidi” ifadesi ile “yurttaki vahşet ve köleliği” anlatmaya sözün yetmediğini söylemektedir. Bu sözcüklerle artık mitolojik ve destansı sınırların da zorlandığını gerçeğin mecazın kalıplarını delerek kendisini gösterdiğini söylemek mümkündür.

Dönemin savaş ve baskı rejimi şartlarında duygu ve düşüncelerini ifade etmek için *Musa Celil* gibi usta bir şairde mecazın sihirli söylemi bir üslup özelliği olarak karşımıza çıkar.

Yine *Moabit Defterleri* ekseninde bir değerlendirme yapıldığı zaman, Musa Celil’in Tatar dilinin bütün özelliklerinden ustaca yararlandığını görmek mümkündür. O şiirlerinde halk edebiyatı mazmunlarını başarılı bir şekilde kullanır. Gelenekten getirdiği geniş bir halk kültürünü modern teoriler ile birleştirir ve bu birikim onun dil ve üslubunu oldukça zengin bir kimliğe büründürür.

Kaynaklar

- Galiesgar Kamal isemendege Tatar devlet akademiyası teatrı. Yöz yıl* (2009), İke tomda, 2.t, Kazan, “Zaman” neşriyatı.
- Celil, Musa (2004), *Eserler*, “Şigirler, poëmalar, tercemeler”, Hazırlayanlar: Velieva Z.R., Ehmedullin A.G., Veliev R.İ., Galiullin T.N., Zahidullina F., Minnigulov H.Y., Tarhanov İ.G., Harisov F.F., Veliev M.H., Kazan, “Megarif” neşriyatı.
- Celil, Musa (2006), *Eserler*, “Şigirler”, (2006), Biş tomda, 1 tom, , Hazırlayanlar: Velieva Z.R., İbrahimov İ.M., Hisamov H.Ş., Şakirov D.S., Mostafin R.E., Ehmetcanov M.İ., Şeyhilislamov Z.R. Kazan, Tatarstan kitap neşriyatı.
- Celil, Musa (2006), *Eserler*, “Şigirler”, Biş tomda, 2 tom, Kazan, Tatarstan kitap neşriyatı.
- Celil, Musa (2005), *Moabit defterleri*, Kazan, Tatarstan kitap neşriyatı.
- Celil, Musa (2006) *Eserler*, “Tormış yulım”, biş tomda, 4 t., Kazan, Tatarstan kitap neşriyatı.
- Ehmedullin A.G., Galimullin F.G., Galiullin, Ganieva F.E., Yuziev N.G., (2005), *Edebiyat*, XX Yöznen 30-90 nçı yıllarında edebiyat, Kazan, “Megarif” neşriyatı.
- Matbugat yortı-gomer kitabı* (2006), İbrahimova, Saime “Gomer mizgellere”, Kazan, Megarif kitap neşriyatı.
- Musin F.M., Hebibullina Z.N., Zakircanov E.M. (2006), *Tatar Edebiyatı*, Kazan, Tatarstan kitap neşriyatı.
- Yahin Albert (2008), *Edebiyat*, Kazan, “Megarif” neşriyatı.
- SSSR fenner akademiyese Kazan filialı G.İbrahimov isemendege Tel,edebiyat hem Tarih institutu (1989), *Tatar Edebiyatı Tarihi*, Tatar Sovet edebiyatı, Altı tomda, 5 tom, Kazan, Tatarstan kitap neşriyatı.

Velieva Z.R., Bayanov E.F., Veliev R.İ., Minnullin R.M., Veliev M.H. (2004), *Kayınnar sarı ide*, Kazan, "Megarif" kitap neşriyatı.

(Footnotes)

1. Celil Musa, *Moabit defterleri*, Kazan, Tatarstan kitap neşriyatı, 2005, s.172; Velieva Z.R., Bayanov E.F., Veliev R.İ., Minnullin R.M., Veliev M.H., *Kayınnar sarı ide*, Kazan, "Magarif" kitap neşriyatı, 2004, s.77.
2. *Kayınnar sarı ide*, Kazan, "Megarif" kitap neşriyatı, 2004, s.78.
3. Celil Musa, *Eserler*, biş tomda, 2 t., Kazan, Tatarstan kitap neşriyatı, s.168.
4. Celil Musa, *agk.*, s.168.
5. Celil Musa, *agk.*, s.172.
6. Celil Musa, *agk.*, s.172.

